

רמב"ן על התורה

Selected Pieces from the Ramban's Commentary on the Torah

מלוקט ע"פ קונטרס של הרה"ג ירחמיאל פרייד

פרק	פסוק	ענין
י	א	הטעם אשר הכביד ה' את לב פרעה
יב	ב	הענין למנות חדשים מיצ"מ ומקור שמות החדשים
	ג	טעם היות קרבן פסח בשה דוקא
	יב	השפטים שעשה ה' באלהי מצרים, ושהוציאם בעצמו ולא ע"י שליח
	כא וע"י כג	הסכנה לצאת החוצה בלילה, גם לדורות
	מב ד"ה ועוד אני אומר	ענין אריכות העונשים והיסורים שסבלו במצרים, וכח התפלה והצעקה
יג	טז	טעם למצות תפילין ועוד הרבה מצות ושעיקר אמונת ישראל תלויה ביצ"מ. (עיין היטב דכאן ביאר לנו רבנו עיקרי יסודות אמונת הכלל ישראל)

גור אריה להמהר"ל

Selected Pieces from the Maharal's Gur Aryeh

מלוקט ע"פ קונטרס של הרה"ג יהושע דוד הרטמן

פרק	אות (ע"פ הוצאת ממכון ירושלים)	ענין
י	ח	אע"פ שאין מזל לישראל, הפך הקב"ה את הסימן של דם לטובה
	ד	הבדלי הגישה בין החז"ל למדקדקים
יב	ג	השיעור הנצרך לקידוש לבנה
	יב	ישראל נגאלו על ידי דם פסח ודם מילה, והביאור
	יד	ביאור המושג "בין הערבים"
	כז	ע"ז היא התחלה ותכלית לעובדיה, ולכך בתחילה לקה היאור, ולבסוף הבהמה
	כח	אני ולא מלאך, ולא שרף, ולא שליח
	לג, לה	חובת מצה בליל ראשון של פסח
	מב	חפזון של מצרים, וזריזות דמצוה הם שני צדדים של מטבע אחת
	מד	הלימודים השונים המתירים חמץ של נכרי ברשות ישראל
	נ	"כיון שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין וכו'" והסתירה ד"אני ולא שליח"
	נה	ביאור ההוא"א שמשא ואהרן לא יעשו קרבן פסח
	נז, נח	איזה בכורות לקו במכת בכורות
	סא	אף שבכור מן האבג"כ לקה במ"ב, מ"מ קדושת בכור היא דוקא פטר רחם
	סג	כיצד הזהיר על מצות בטרם יצאו ממצרים
	סז, סח	חשבון שנות מצרים
יג	ב	ההבדל בין פריזי וגרגשי לחמש האומות האחרות
	ה	הבן הרשע נמצא יחד עם הבן שאינו יודע לשאול, והטעם
	ה	אין ראוי לאב להראות לבנו שמחזיקו כצדיק
	ח	הטעם שא"י ותורה ויצ"מ יהיו בעיניך כאילו הם נתנו ונעשו היום

5 Parsha Highlights for Further Discussion

- שפת אמת ריש בא: The word "bo - come" is used since Hashem is always with a person during challenging times.
- רבינו בחיי יב: The word התעללתי indicates that Hashem did miracles that allowed the world to see that He is the primary cause of everything. This is followed by the statement of ה וידעוּתָם כִּי אֲנִי הֵאֱלֹהִים as a cause and effect reality. See the Ramban at the end of the parsha for his thesis on this topic.

5 Parsha Highlights for Further Discussion (cont.)

- **אבן עזרא יב:** In this uncharacteristically long essay, the Ibn Ezra discusses the Jewish calendar as opposed to the Christian and Muslims ones. Some highlights include a defense as to the validity of our calendar as well as the supremacy of the calculated calendar, as opposed to Kiddush Al Pi Re'iah. Ibn Ezra here also claims that the cheshbon that we follow is not the result of the churban habayis, but rather that it is a kabala that was passed down from Moshe to every Beis Din. (This has major applications for the discussion of the development of Halacha, as well as medieval science and astronomy, in which the Ibn Ezra was clearly well versed.)
- **ר"ב קוק:** The word “pesach” does not mean “passover”. Quite the opposite, it means to hover like the pasuk by Eliyahu **על שתי פוסחים עד מתי אתם**. We celebrate the fact that Hashem was present during Yetzias Mitzrayim. This was also the allowance for Achilas Korban Pesach, since the Shechina was present. (Based on a shiru from Rav Motti Greenberg, Rosh Yeshiva of KBY. You can find the shiur written up [here](#).)

Foundations

גאולת מצרים

Redemption from Egypt

This Parsha contains the final three plagues and begins the transition to the Jewish people's exit from Egypt. Additionally, the parsha mentions the special commandment to tell your children about the redemption from Mitzrayim. As such, this week we will focus on the redemption from Mitzrayim.

1. **סיפור יציאת מצרים – The Mitzvah of**

- a. The Talmud in Brachos 12b based on the verse in Devarim 16:3 cites an opinion, which seems to be accepted in Halacha, that there is a commandment every day to remember the redemption from Egypt. (See Talmud Brachos 21a which also indicates that this is a biblical commandment as well as Rambam Law of Kriyas Shema 1:3)
- b. Talmud in Pesachim (120a) cites an opinion (Rava) that there is a biblical mitzvah to recall the story of the redemption from Egypt on the first night of Pesach. The Rambam (Hil. Chametz 7:1) accepts this as Halacha.
- c. Many commentators (See Minchas Chinuch 21:1) struggle to explain how the mitzvah of retelling the story of the redemption from Egypt differs on the first night of Pesach as opposed to the Mitvah we have the rest of the year.
  - i. Chayei Adam #130 – On Pesach there is a to retell the actual story, not just recall the event
  - ii. R. Chaim Soloveitchik (see “Stencils” #40) – On Pesach there is a unique structure for how it has to be retold, such as question/answer and it has to be מתחיל בגנות ומסיים בשבח

2. **אשר הוצאתיך מארץ מצרים – Why we relate to God as the Redeemer from Mitzrayim?**

- a. Ibn Ezra (Shemos 20:2) asks why God revealed himself to the Jewish people as the God who redeemed them from Israel rather than as the God who created the world.
  - i. See Kuzari 1:25 who explains that God reveals himself with phenomena that are recognizable to people
  - ii. See Maharal Tiferes Yisroel Ch. 37 explains that it was through the redemption of the Jewish people that God became *our* God, the God of the Jewish people. The creation of the world is what established God as the King of the World.
    1. As support for the unique role the experience in Mitzrayim had in our formation as a nation, see Devarim 4:20 which compares our exit from Egypt to a iron furnace normally used to purify metal (See Medrash on Tehillim #107 which elaborates on this).
- b. Ramban Shemos 13:16 emphasizes that the central value instilled in the Jewish people during the redemption from Egypt was divine providence – השגחה פרטית.

THE MITZVAH OF סיפור יציאת מצרים

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: טולמען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות; וחכמים אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא עמוד א

אלא: קריאת שמע וברכת המזון - דאורייתא, ותפלה - דרבנן.

רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א הלכה ג

אע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קכ עמוד א

אמר רבא: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן. - ומאי שנא מרור דכתיב אעל מצות ומררים בזמן דאיכא פסח - יש מרור, ובזמן דליכא פסח - ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומררים! - מצה מיהדר הדר ביה קרא בבערב תאכלו מצת. ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן. - אלא הכתיב בערב תאכלו מצת! - ההיא מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה. דסלקא דעתך אמינא: כיון דפסח לא אכלי - מצה ומרור נמי לא ניכול, קא משמע לן. ורבא אמר לך: טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא, דלא גרעי מערל ובן נכר. דתניא: גכל ערל לא יאכל בו, - בו אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור. ואידך: כתיב בהאי, וכתוב בהאי, וצריכי. תניא כוותיה דרבא: דששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך, מה שביעי רשות - אף ששת ימים רשות. מאי טעמא - הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. יכול אף לילה הראשון רשות - תלמוד לומר על מצת ומררים יאכלהו. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים - מניין? תלמוד לומר בערב תאכלו מצת - הכתוב קבעו חובה.

מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר +שמות י"ג+ זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר +שמות כ"ו+ זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח.

מנחת חינוך מצוה כא אות א

לספר וכו' וכו'. מצוה זו ער"מ פ"ז מהח"מ ומביא מפסוק זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וכו' ומנין שבליל ט"ו שנאמר והגדת לבנך בעבור זה וכו' ובאמת שני הפסוקים משלימים דין המצוה דאי מפסוק זכור ה"א כמו דכל יום מזכירין י"מ בפ"ע ואינו מודיע לבנו ה"נ בליל ט"ו ואי מפסוק והגדת ה"א דוקא אם יש לו בן או אחר עמו לספר אבל אם הוא ביחידי אינו מצוה ע"כ הביא הפסוק דזכור דגם בפ"ע מצוה להזכיר והרהמ"ח כלל כל הדינים בפסוק זה והגדת לחוד ואין נ"מ כ"כ לא ראיתי להאריך בזה. והנה לכאורה צ"ע על הר"מ דמונה המצוה לספר בליל ט"ו מאי מעליותא דליל זה מכל הלילות הא מצוה להזכיר יצ"מ בכל יום ובכל לילה ע' ברכות י"ב מזכירין יצ"מ בלילות אף דלכאורה חכמים פליגי מ"מ רה"פ והר"מ מכללם פ"א מהק"ש ה"ג פסקו כב"ז דמצוה להזכיר יצ"מ ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ע"ש וי"מ ביום ובלילה הוא מדאוריית' ע' ברכות כ"א ס' אמר אמת ויציב חוזר וקורא די"מ דאוריית' אף למאן דסובר ק"ש דרבנן א"כ מאי נתוסף בליל ט"ו ועפר"ח הק"ש האריך בענינים אלו וגם א"ל דתמיד די בהרהור דכתיב תזכור עיין במגלה וכאן דכתיב והגדת צריך הגדה בפה ז"א עשו"ת שאג"א ה' יצ"מ האריך לברר שאי"ח בהרהור ולומר דבכל יום די בהזכרת יצ"מ לחוד בלא סיפור וכאן צריך סיפור הנסים ונפלאות שעשה עמנו השי"ת כנראה מהר"מ והרהמ"ח כאן ומס' פסחים ע"ש דאפשר דגם בליל פסח יוצא בהזכרה לחוד ועפר"ח סי' תע"ג דבהזכרת יצ"מ בקידוש יצא וער"נ שכ' דכל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יי"ח היינו מן המובחר כראוי וראי' מסוכה אבל יצ"ח מה"ת ולפמ"ש אפ"ל דתמיד המצוה להזכיר בפ"ע ולא להגיד לבנו וכאן המצוה לספר לבנו אבל אם אין עמו אחר המצוה להזכיר בעצמו שוה לשאר הלילות אך כיון דעיקר מצוה המחודשת לספר לאחר א"כ למה הביא הר"מ פסוק זה דזכור תפ"ל דחייב כמו בכל הלילות מפסוק למען תזכור כמו שדרשו בש"ס מפסוק זה ומביאו הוא בעצמו בה' ק"ש כמ"ש ע"ש ואפ"ל דזכירות יצ"מ בלילות כיון דלא דרשינן אלא מריבויא דכל א"כ ל"ה אלא מדרשא חל שבועה עליו אם נשבע שלא יזכור או שיזכור אבל בליל ט"ו הוא עשה מפורשת במנין תרי"ג א"כ אין חל שבועה אלא בכולל ובשאר לילות כיון דהוי מריבויא דכל הוי כמו ח"ש וחל שבועה ער"מ פ"ה מה' שבועה' ותוס' סוגיא דכולל והובא כ"פ בח"ז אך באמת לפ"ז זכירת יצ"מ ביום הוי עשה. ול"מ לר"מ והרהמ"ח ומוני המצות שימנו למ"ע זכירת יצ"מ בשום פעם ע' הק"ש כלל יצ"מ במ"ע דק"ש רק ליל ט"ו מנאו למצוה בפ"ע וצ"ע למה כיון דילפינן מקרא למה לא נמנה למצוה ככל המצות ומצאתי בפמ"ג בפתיחה הכוללת הק"ש כ' ככל מ"ש וגם בצל"ח ברכות הקש' זה למה לא מנו מוני המצות זכירת יצ"מ בכל יום למ"ע בפ"ע וכ' דנפק' מפסוק למען תזכור ולא נא' בלשון ציוי זכור אלא קאי אדלעיל לאכול פסח ומצה שע"ז תזכור אף דממילא שמעינן דמצוה לזכור מ"מ אין נמנה למצוה בפ"ע ע"ש .

ולכאור' ק' למה לא נפקי להו לרבתינו מפסוק זה בפרשה דכתיב זכור את היום והוא בדרך ציוי וצ"ל דקים להו דפסוק זה מיירי מליל ט"ו כמבואר כאן בר"מ ומכילתא ואין המכילת' ת"י. וראיתי לרש"י חומש על פסוק זכור את היום הזה וז"ל למד שמזכירין יצ"מ בכל יום וזה צ"ע דחז"ל למדו מקרא דלמען המאוחר בתורה ולא מפסוק זה ובודאי הי' קבלה בידם ולמה מביא רש"י דרשה זו על כל יום כיון דבמכילת' מבואר דקרא זה לא קאי אלא על ליל ט"ו וצ"ע. שוב בא לידי מזרחי על רש"י כתב שרש"י למד זה ממלת זכור שהוא לשון הווה תהי' זוכר זה תמיד כי זכור על משקל וכו' ובעיני יפלא כיון דבש"ס דילן לא יליף על הזכרה בכל יום רק מלמען תזכור וגם הר"מ שהביא המכילת' מבואר דזכור קאי רק על ליל ט"ו וגם מפסוק זה ממילא שמעינן דבלילה ג"כ מזכירין וראב"ע אמר לא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות עד שדרש' ב"ז מכל ימי לרבות הלילות ע"כ כולהו ס"ל דמפסוק הזה לא נלמד רק לליל פסח אבל לא על כל ימות השנה לא כרש"י ז"ל וצ"ע מאוד. עכ"פ במצוה דאנן בי' דבליל ט"ו הוא מ"ע מה"ת לכ"א מישראל להזכיר וגם להגיד לבניו או לאחר אם יש עמו וגם אפשר לסדר קצת באריכות נסים ונפלאות ועפמ"ג ה"פ .

והנה להר"מ דפוסק דאכילת מצה כל הלילה ודאי מצוה זו כל הלילה דקרינן בזמן שיש מצה ומרור מונחים היינו בזמן שמצוים על מצה ומרור דז"פ דמצה ומרור אינו מעכב הסיפור ולא מצינו זה דמצוה זו יהי' תלוי במצה ומרור אך דהתורה קבעה זמן ליל ט"ו דמצוים על מצה א"כ כל הלילה מחויב במצוה זו אבל לשיטת הפוסקים שפסקו כראב"ע וכרבא דאכל מצה אחר חצות לא יי"ח א"כ מצוה (זו) ג"כ עד חצות דהוי בזמן שיש מצה אבל לאחר חצות הוי כמו כל השנה וכל הפסח דאין עליו חיוב מ"ע זו. וע' בראשונים החמירו לומר הלל קודם חצות ואפי' להתוס' מגלה כ"א שכתבו דאין להחמיר בהלל כיון דהוא דרבנן היינו בסיפור יצ"מ רק ההלל בודאי הוא דרבנן אבל ז"פ לראב"י אחר חצות כיון דאין נוהג מצות מצה ה"נ א"ח במצוה זו רק אם לא הזכיר כלל חיוב עליו להזכיר כמו בשאר לילות אבל לא מחמת מ"ע זו וז"פ. וגם אם איחר ל"ק המצוה לראב"י וז"פ. ולפמ"ש דתמיד חל שבועה על יצ"מ בלילה כיון דלא מפורש רק ממדרש ער"מ ויו"ד סי' רל"ו רל"ט ועל לילה זו לא חל השבועה אם נשבע שלא יספר ביצ"מ בלילה זו כמו נשבע שלא יאכל מצה. ולכאור' אפשר אם נשבע סתם שלא יזכור יצ"מ בלילה זו כיון דחל על החיוב שיש בזו הלילה כמו בכל הלילות א"כ חל גם כן על החיוב הפרטי מכה כולל אך דלא משכח רווחא כלל לחול כיון דאם יזכור קצת יוצא (וא"כ) [ואם] לא יזכור כלל ל"ש כולל עיו"ד ושבועות גבי תנא עיפא אך לראב"י חל בכולל לאחר חצות דחיל עליו דאז אינו מצוה רק ככל הלילות אך אם נשבע רק עד חצות לא חל ואם כלל עוד לילה אחת או כלל גם אחר חצות לכאורה חל דהוי כולל ואכ"מ להאריך ולעורר באתי ע' אהע"ז גבי נשבע שלא לחלוץ ושלא לייבם ויו"ד ור"מ .

והנה ז"ב כמו בכל מצות התלויים בדיבור א' מוציא חבירו כמו בהמ"ז וכדומה חוץ ק"ש מטעם הירוש' ע' בראשונים ובאו"ח ה"ה כאן א' מוציא חבירו ואפי' אם יצא מוציא כמו בכל מצות חיוביות רק צריך שיהי' מחויב בדבר דבלא"ה אינו פוטר חבירו עש"ס כ"פ ומפורש בפסחים קט"ז ר"י ור"ש אמרו ההגדה ואי סומא פטור לא היו מוציאין את ב"ב ומבואר להדי' דמחויב מוציא חבירו י"ח ועאו"ח סי' תפ"ד. ולענין אם צריך כוונה כמו בכל מצות התלויים בדיבור וענינים אלו א"צ להאריך כי ידועים לכל מבין עם תלמוד. וגם לענין מודר הנאה מחבירו אם מוציאו דמללה"נ ניתנו ואפשר כיון דבהזכרה קצת סגי ושאר הסיפור אינו אלא דרבנן וגם לדעת רז"ה ר"ה דמצות דרבנן להנות ניתנו אסור לחבירו להוציאו ואם בדאוריית' אם יצא מוציא עשאג"א וטו"א בשם הגאונים וכל הס' מלאי' מזה וא"צ להאריך. ואם הזכיר י"מ בה"ש לא יצא רק בס' דאפשר הוא יום ואע"ג דדעת תר"י ריש ברכות דמפלג המנחה י"ח י"מ בכל השנה עאו"ח סי' רל"ה מ"מ הא כתב שם טעמו של דבר כיון דלא מרבינן י"מ בלילה רק מריבוי דכל דינו כתפלה דבזמן שהוא לילה לענין תפלה ה"ל לילה לענין י"מ אבל כאן דהוא מ"ע מפורשת להזכיר בזמן שיש מצה א"כ בה"ש אם הוא אין חיוב מצה ול"י אם הוא יום וז"פ. שוב ראיתי בש"א סי' ח' הוכיח שם דאף בכל השנה א"י בה"ש דס' הוא ודחה דברי תר"י אבל כאן אפילו תר"י מודים כמש"ל ולשיטת הר"מ דמצוה זמנה כל הלילה א"כ י"מ בליל פסח ג"כ כל הלילה אבל עד עמוד השחר ומשעלה עה"ש יממא הוא ודאי אז אין מצוה כלל וע"ש בש"א דגם בכל השנה כשעלה עה"ש א"י י"מ דל"ד לק"ש ומכ"ש כאן ופשוט:

חיי אדם כלל קל סעיף יב

כל המצוות הנוהגות בב' לילות אלו שהם ד' כוסות ומצה ומרור וסיפור יציאת מצרים, א' אנשים וא' נשים חייבין (כך) משמע מלשון השו"ע דחייבות אף בהגדה. ומלשון הטור משמע דפטורות, שכ' נשים חייבות בד' כוסות ובכל המצוות הנוהגות בלילה זה כגון מצה ומרור, משמע דוקא באלו, ולמעוטי הגדה. וכן משמע לכאורה בפסחים דף ק"ח ע"ב בתוס' ד"ה שאף הן ע"ש. אבל אי אפשר לומר כן, דנהי דפטורות מן התורה כיון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום כיון דמחויבות בד' כוסות, וקיימא לן דאם שתאן שלא על הסדר לא יצא, כדאיתא בגמ' שם ובשו"ע, ואם כן על כרחך חייבות בהגדה כדי שתשתה על הסדר, וכ"כ תוס' להדיא בסוכה ל"ח ד"ה מי שהיה, ואם כן מש"כ הטור כגון מצה ומרור, רצה לומר כמו מצה ומרור, ולכן צריך להזהיר בני ביתו שלא יזלזלו בכל זה, ובפרט באכילת מרור שמזולזלין בו מאוד, וגם צריך להודיע להם בלשון שמבינים על כל פנים הטעם של פסח מצה ומרור כדי שיקיימו מצוה זו וגם שישמעו קידוש וברכת אשר גאלנו ויכוין להוציאם):

אשר הוצאתיך מארץ מצרים

WHY WE RELATE TO GOD AS THE REDEEMER FROM MITZRAYIM

אבן עזרא שמות פרק כ פסוק א

שאלני ר' יהודה הלוי מנוחתו כבוד, למה הזכיר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך. וזאת היתה תשובתי אליו. דע, כי אין מעלות בני אדם שוות באמונתם בלבם, שהם מאמינים בשם הנכבד. כי הרבים מאמינים להשמעות אזנים שיאמר להם אדונייהם ככה. ולמעלה מהם, שראו זה כתוב בדברי התורה שנתן השם למשה. ואם יבוא אפיקורס לערער, כי אין אלהים, ישימו ידם לפיהם, כי לא ידעו להשיב. ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות, שהם כמו מעלות לעלות בהם אל מקום חפצו, יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים ובחיות, ובגוף האדם בעצמו, שידע מעשה כל אבר ואבר כפי התולדות, ולמה היה על זאת המתכונת, ויגבה לבו אחרי כן לדעת דברי הגלגלים, שהם מעשה השם בעולם האמצעי שהוא עומד, וידע זמן מתי תקדר השמש או הלבנה, וכמה יקדר השמש ממנה, גם ידע הלבנה למה נקדרה ומי גרם לה. וכל אלה ידע בראיות גמורות שאין בהם ספק. ומדרכי השם ידע המשכיל את השם, וככה אמר משה הודיעני נא את דרכיך ואדעך (שמות לג, יג), והנה השם הנכבד הזכיר בדבור הא', אנכי ה' אלהיך. וזה לא יוכל להבין רק מי שהוא חכם מופלא, כי כבר פירשתי בפ' ואלה שמות, כי זה השם לכדו הוא העומד בלא שינוי, ואין זולתו שוכן עד, ולא כמוהו יושב קדם סלה (תה' נה, כ), ומעמיד העולם העליון בכחו. והעולם האמצעי בכח השם ומלאכיו הקדושים שהם בעולם העליון. וזה העולם השפל שאנו בו מעמדו בכח השם, ובכח שני העולמים העליונים. והנה יספיק למשכיל בכל גוי דבור אנכי ה', כי עשיית שמים וארץ היום קרוב מחמשת אלפי שנה, וישראל לבדם מודים בזה, וחכמי האומות אינם מכחישים, כי השם הוא לבדו עשה שמים וארץ. רק הם אומרים, כי השם הוא עושה תדיר בלי ראשית ואחרית. והנה השם עשה אותות ומופתים במצרים, עד שהוציאם משה להיות להם לאלהים. וככה אמר משה או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי (דבר' ד, לד). והטעם כי השם עשה לישראל מה שלא עשה לכל גוי, כי השם ברא העולם האמצעי, והוא מושל על העולם השפל כפי מה שיש במערכת מזל כל עם משוב או רע כן יקרנו כי כן חלק להם השם והנה היתה במערכת ישראל כפי ככבי מזלם להיות עוד עובדים. והשם בכחו למען אהבת האבות חדש אותות בעולם השפל, שלא היה בממשלת העולם האמצעי והוציא ישראל מרשות המזלות להיותם לו לעם נחלה, ובעבור זה אמרו קדמונינו אין מזל לישראל (נדרים לב, א; שבת קנו, א). ועוד אבאר זה בדרך משלים בפ' כי תשא. והנה בעבור האות, שעשה השם במצרים, אמר משה אתה הראת לדעת (דברים ד, לה). שהכל ראו זה, חכמים ושאינן חכמים, גדולים וקטנים, גם הוסיף עוד בדבר מעמד הר סיני ששמעו קול השם, על כן אחריו, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך (שם שם, לו). ואמר באחרונה כי הדעת הגמורה, שישב האדם אל לבו עד שיתברר לו בראיות, כי השם הוא לבדו, על כן אמר וידעת היום והשיבות אל לבבך (שם שם, לט). ואמר דוד ואתה שלמה בני, דע את אלהי אביך ועבדהו (דה"א כח, ט). והדעת הוא בלב לא בהודעת הפה. והנה הזכיר למשכיל אנכי ה', והוסיף אשר הוצאתיך, שייבין המשכיל ושאינו משכיל. ואמר אלהיך, כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדים להיות לי לעבד שתעבדני, ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלהים. ומשה פי' זה בפרשת כי ישאלך בנך (דבר' ו, כ), כי טעם השאלה, למה אנו חייבים לעשות מצות השם יותר מכל האדם, והלוא בורא אחד לכולנו. והנה הזכיר שלש תשובות. הא', עבדים היינו לפרעה (שם שם, כא), והוא עשה לנו זאת הטובה הגדולה, על כן אנו חייבין לשמור כל מה שיצונו, אפילו לא היינו יודעים טעם מצותיו. והב', כי אלה המצות אינם לצרכו, כי אם לטוב לנו כל הימים לחיותנו (שם שם, כד). והשלישית, וצדקה תהיה לנו (שם שם, כה), שנהיה צדיקים לנחול העולם הבא. ואנשי המחקר מצאו כל דברי הגופות שהם עשרה, והם ראשים כללים אין למעלה מהם. הראשון הוא עצם כל דבר, והוא עומד. והט' דברים כולם מקרים, וכולם נסמכים על הראשון ונלוים אליו וממנו יצאו, כי הוא כמדות, האחד בחשבון עשרה, כי ממנו יצא כל חשבון, וכל חשבון ימצא בו, כי הוא היסוד. והנה זה הדבור הראשון שאמר השם הנכבד כולל כל מצות הלב והלשון והמעשה, כי מי שאינו מאמין בלבו בשם אין עליו מצוה. וחייב אדם להזכירו בכל רגע לכבודו, כי כל מה שיעשה לא יעשנו כי אם

בעבור כבודו. ולא ימנע עצמו ממצות לא תעשה, רק בעבור כבוד השם לבדו, כאדם נותן צדקה לעני לא יתננו בעבור כבוד הגבאי, ולא בעבור שישבחוהו בני אדם, כי אז תהיה מעלת האדם גבוהה בעיניו ממעלת כבוד השם, שנתן לו הון, ועדף ממונו, מה שיוכל לתת לקבל שכר מהשם. וככה העושה עבירה בסתר, בעבור שלא יודע למלך, או יראוהו בני אדם ויקל בעיניהם. והחושב זה הוא משוגע, כי כן כתוב, אם יוצר עין הלא יביט (תה' צד, ט). והנה השם רואה במסתרים מה שלא יוכלו בני אדם לראות בגלוי, כי השם יודע מחשבותיו וסודו. והנה פחד מהמלך, שימות מחר, שלא יענישוהו, ולא יפחד ממלך האמת, שנפשו בידו בעולם הזה ובעולם הבא. והגאון רב סעדיה חבר אזהרות, וכלל כל המצות באלה עשרת הדברים ומצאו השם הנכבד בחמשה דברים הראשונים. וכבר פירשתי, כי הדבור הראשון הוא היסוד, ועליו כל בניני המצות, ואחריו כתוב לא יהיה לך. ופשע מי שאינו מאמין בשם גדול מפשע עובד ע"ג, כי יש רבים שהם מאמינים בשם, והם מזבחים ומקטרים לע"ג, כמו המקטרים למלכת השמים, שהם חושבין כי ייטיבו להם, כאשר אמרו: ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו' חסרנו כל (ירמ' מד, יח), וכתוב: את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מ"ב יז, לג). וככה נעמן בהשתחוית בית רמון (שם ה, יח). והנה אלה מודים בשם, רק משתפים עמו אחר, על כן בדבור זה כתוב השם הנכבד. ובדבור השלישי גם הוא כתוב, כי פשע הנשבע לשקר פחות מע"ג, רק הוא בזה השם בגלוי, אולי עשה זה בעבור כעס או צורך, כי בלבד מאמין בשם, ואינו משתף אחר עמו. ובדבור הרביעי כתוב השם ששבת ביום השביעי, והנה העושה מלאכה בשבת הוא מכחיש מעשה בראשית. וזה הפשע פחות מאשר ישא את שמו לשוא. ובדבור החמישי כתוב השם, כי האבות משתפים עמו ביצירתו, ואם לא יכבדם, כאילו אינו מכבד השם. וחמישה דברים הנותרים הם כנגד האדם. והראשון הוא הקשה, שהוא להפריד הנשמה מעל הגוף, ואשר אחריו אינם בגוף, ואשר אחריו לא תגנוב בממון. ואחר כן בלשון. ואחר כן חמוד בלב:

ספר הכוזרי מאמר א אות כה

אמר החבר על הדרך הזה השיבותיך כאשר שאלתני. וכן פתח משה לדבר עם פרעה כשאמר לו אלהי העברים שלחני אליך, ר"ל אלהי אברהם יצחק ויעקב מפני שהיה אברהם מפורסם אצל האומות, וכי התחבר אליהם דבר האלהים והנהיג אותם ועשה להם נפלאות, ולא אמר אלהי השמים והארץ שלחני אליך, ולא בוראי ובוראך. וכן פתח אלהים דבריו אל המון ישראל: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא אמר: "אני בורא העולם ובוראכם": וכן פתחתי לך מלך הכוזר כאשר שאלתני על אמונתו, השיבותיך מה שאני חייב בו וחייבין בו כל קהל ישראל, אשר התברר אצלם המעמד ההוא בראות עיניהם, ואחר כן הקבלה הנמשכת שהיא כמראה העין:

תפארת ישראל פרק לז

אבל בודאי הדבר הברור כי "אנכי ה' אלקיך" הוא הראשון. ופירושו "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולכך לא תכפור בי לומר שאיני אלקיך חס ושלום. ומה שלא אמר 'אנכי אהיה לך לאלקים', כי היה זה משמע כי מצוה זאת כמו שאר מצות, כמו שאמר "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ואפשר שיעשה לו אלהים אחרים, וכן כל המצות. אבל "אנכי ה' אלקיך", אף אם לא יקבל אותו האדם לאלוה, הוא אלקים שלו, והוא מלכו מצד עצמו. וכמו שאמר הכתוב על אותם שרצו לפרוק עול של הקב"ה שלא יהיה הוא יתברך מלך עליהם, על זה אמר (יחזקאל כ, לג) "חי ה' אם לא בחמה שפוכה וגו'". וכדי שלא יטעה האדם בטעותו לומר כי אפשר שיפרקו עולו מהם, וכמו מלך בשר ודם יכולים העם לפרוק עולו מאתו, עד שאינו מלך עליהם, אמר בלשון הזה "אנכי ה' אלקיך וגו'", כלומר על כל פנים אני אלקיך מצד עצמי. ואלו אמר 'אנכי ה' אשר הוצאתיך מארץ מצרים אהיה לך לאלקים', היה משמע שאפשר להם לעבור ולפרוק עולו מאתם, כי הוא אלקיהם מצד הפועל כאשר מקבל אותו לאלקים, אבל לא מצד עצמו. לכך אמר "אנכי ה' אלקיך" כי הוא אלקיהם מצד עצמו, לא מצד הפועל. ופירושו "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", כלומר שאני אלקיך, וכן תקבל עליך אלקותו.

ועוד כי בדבור "אנכי ה' אלקיך", שהוא קבלת אלקותו ומלכותו עליהם, לא שייך בזה ציווי וגזרה. שאם אין הוא מלך ואלקיהם, לא שייך גזרה עליהם. כי אין גזר גזירה עליהם אלא אם כן הוא מלך קודם, ואחר כך גזר גזרה. ואם הוא מלך כבר עליהם, אם כן אין צריך לומר 'קבלו מלכותי', שהרי כבר מלך. ולכך לא יכול לומר המלך 'אני גזר על

הבריות שתקבלו אותי למלך; שאם אין הוא מלך שלהם, לא שייך אליו גזרה שיגזור על דבר. ואם הוא מלך כבר, אין צריך לגזור שתקבלו מלכותי, שהרי הוא כבר מלך. רק יאמר 'ידעתם שאני מלך שלכם, ולכך כן תעשו לקבל מלכותי'. לכך בא דבור ראשון בלשון זה "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", וכיון שהוצאתיך מארץ מצרים, תקבלו מלכותי.

דברים פרק ד פסוק כ

וְאַתֶּם לָקַח יְקַנֵּן וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִפֶּן־זֶל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם נִחְלָה בַּיּוֹם הַזֶּה:

מדרש תהילים מזמור קז

יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם. כשם שהציפור הזה נתון ביד הצייד, אם מבקש המיתו, ואם מבקש חייהו, כך ישראל היו ביד מצרים משוקעים, שנאמר וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג ח), וכן הוא אומר ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים (שם / שמות/ יד ל), אמר ר' אבא בר כהנא בשם רבותינו כעובר שהוא נתון במעי הבהמה, וכשם שהרועה נותן ידו ושומטה ממעיה, כך עשה הקב"ה לישראל ממצרים להוציאם, שנאמר לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי (דברים ד לד), אמר ר' אייבו בשם ר' יוסי בן זימרא כשם שהזהבי הזה פושט את ידו ונוטל הזהב מן הכור, כך הקב"ה הוציא את ישראל מיד מצרים, שנאמר ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים (שם / דברים ד / כ), [אמר הקב"ה לישראל כשהייתם במצרים הייתם מפוזרים] וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס, ועכשיו אתם מפוזרים בכל הארצות וכשם שקבצתי אתכם לשעבר כך אני אקבץ אתכם לעתיד לבוא, שנאמר יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו [וגו' ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ] (ישעיה יא יב) לכך נאמר ומארצות קבצם.

רמב"ן שמות פרק יג פסוק טז

ולטוטפות בין עיניך - אין למלה הזאת משפחה ידועה, אבל בעלי הלשון יחשבו ליחס אותה אל לשון והטף אל דרום (יחזקאל כא ב), ועלימו תטוף מלתי (איוב כט כב), ענין מושאל מן והטיפו ההרים עסיס (עמוס ט יג), יאמר שתעשה מיציאת מצרים על ידך אות ובין עיניך דבור, יזל כטל על שומעיו. אבל רבותינו יקראו הדבר המונה בראש "טוטפות" כמו שאמרו (שבת נז ב) לא בטוטפת ולא בסנבוטין, ואמר רבי אבהו (שם) אי זהו טוטפת המקפת מאזן לאזן, והם בעלי הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם ראוי לקבלו. ואמר "טוטפות" ולא אמר "טוטפת" בעבור שהם בתים רבים כאשר קבלנו צורתם מן האבות הקדושים שראו הנביאים והקדמונים עושים כן עד משה רבינו:

והנה שורש המצוה הזאת שנניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה. והנה נכתוב פרשת קדש והיה כי יביאך בטוטפות מפני המצוה הזאת שנצטוינו בהם לעשות יציאת מצרים טוטפות בין עינינו, ובפרשת שמע והיה אם שמוע נצטוינו שנעשה המצות גם כן טוטפות, דכתיב (דברים ו ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, והיו לטוטפות בין עיניך, ולכך אנו כותבים גם שתי הפרשיות ההן לטוטפות שהם מצות הייחוד וזכרון כל המצות ועונשן ושכרן וכל השרש באמונה. ואמר בשל יד והיה לך לאות על ידכה, ודרשו בו (מנחות לו ב) שהוא שמאל שהלב נוטה לו:

ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה עשה ה' לי, כי כמו זה אלי ואנוהו (להלן טו ב), יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים, והיה זה לך לאות על זרוע עזך, כטעם כי תפארת עזמו אתה (תהלים פט יח). והנה האות כאות המילה והשבת. ובעבור שהכל בכלל הוא האות על היד העתיקו אבותינו ממה מפי הגבורה שיהיה בית אחד כענין שאמר הכתוב אחותי כלה (שה"ש ה א), בעבור שהיא מתאחדת וכלולה מל"ב נתיבות, וכתיב שמאלו תחת לראשי (שם ב ו):

ואמר ולזכרון בין עיניך, שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח, והוא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן מלפניו, והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם, והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר הזכירה. ולשון

"בין עיניך", שיהיו באמצעות הראש לא מצד אחד, או ששם שרשי העינים ומשם יהיה הראות. וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, ולפרש זה חזר ואמר "ולטוטפות" לבאר שאין המצוה בין העינים למטה, אבל בגובה הראש מונחים שם כטוטפות. ואמר לשון רבים שהם בתים רבים כאשר קבלנו:

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיוודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא א) אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סכה בכל שנה:

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול, חציפא נצח לבישה (עי' ערוך ערך חצף):

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקלות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם